

Nestekjærlighet er realpolitikk

Folkekirken oppdrag i det østlige Viken

«Med en spenning, ikke mindre engstende enn den vi gjennomgikk i krigsårene, imøteser vi det år som nu holder på å fødes. Det som vil skje eller ikke skje i den nærmeste fremtid, kan bli avgjørende for menneskehetens skjebne i lange tider»¹.

Slik innledet Fridtjof Nansen sine betraktninger ved inngangen til 1922.

Bakteppet var økende militær opprustning, flyktningekatastrofen i Lille-Asia som følge av det tyrkiske folkemordet på armenere og assyrere, og ikke minst hungersnøden i revolusjonens og borgerkrigens kjølvann i Sovjetunionen. Aktualiteten var Folkeforbundet og det internasjonale samfunns handlingslammelse i møte med disse krisene.

Spenning og engstelse er en god beskrivelse også ved inngangen til 2020 og det nye tiåret, hundre år etter Nansens tale. Opprustningsspiralen av konvensjonelle og masseutslettelsesvåpen har fått nye omdreininger, antall flyktninger som følge av krig og undertrykkelse har passert 70 millioner, konfliktsøkere i Washington og Teheran synes å dominere landenes politikk, klimatoppmøtet i Madrid oppnådde få resultater, økonomisk ulikhet nasjonalt og internasjonalt øker og voldelige ekstremister og hatefulle ytringer, også i Norge og senest ved moskéangrepet i Bærum, gjenfinnes i stadig flere land.

Det mest skremmende, slik jeg ser det, er at politiske ledere i land etter land benytter fryktretorikk i sine politiske kampanjer rettet mot mennesker som er annerledes, enten de befinner seg i landet, er på flukt eller vandring eller har tilhold i andre land. Folkedypets frykt for «den andre» møtes ikke med fakta og saklig opplysning, men med forsterkende retorikk og tiltak.

Menneskets iboende tendens til å være innkrøket i seg selv og møte annerledes mennesker med selvforherligelse, likegyldighet og kynisme har blitt en skremmende, global realitet også i vårt århundre. På 1920-tallet var den globale opinionen avhengig av Nansen og andre enkeltpersoners fortellinger. Likevel kunne Nansen si: «Ingen kan undskylde seg med at han ikke har hørt det nødsens skrik som fra millioner struper stiger mot himmelen» (side 588).

I vår tid får vi alle den globale virkeligheten rett inn i våre egne hjem. Enda mindre enn på 1920-tallet finnes det unnskyldning for likegyldighet.

¹ Sitatene fra Nansen er hentet fra Nansens Røst, bind II, Jacob Dybwads forlag 1942, side 584ff

Nansens svar i møte med en skremmende fremtid er nestekjærlighet.

«Den dypeste årsak til verdens nød... (er at) nestekjærligheten som ledende kraft i verden er borte, (den) synes å være flyktet fra jordens overflate. Verden er opfylt av hat, av misunnelse, av mistro.... jeg ser ingen annen redning for menneskeheten enn nestekjærlighetens genfødelse», skriver Nansen (side 593).

Men er ikke dette sentimental sinnelagsetikk fjernt fra politikken virkelighet?

Nansen fortsetter: «Jeg synes jeg ser politikerne trekke på skuldrene: Smukke ord har det aldri vært dyrtid på; men hva vi trenger, er real-politikk. Ja, realpolitikk; jeg er også realpolitiker, - av hele mitt sinn, jeg interesserer meg levende og utelukkende for virkelighet. Men ingen realpolitikk i et civilisert samfund er tenkelig uten på grunnlag av nestekjærlighet, - gjensidighet, hjelpsomhet, tillit. Uten nestekjærlighet er ethvert virkelig samfundsliv utenkelig...»

Nansen, som selv ikke trodde på Gud, griper tilbake til Jesu velkjente oppsummering av den guddommelige loven og anvender den på samfunnsutviklingen og politikken. Det er dype tradisjoner både i kirken og i etikken for å begrense nestekjærlighet til å være individuell, intuitiv og knyttet til sinnelaget.

Dette gjør ikke Jesu forståelse av nestekjærlighet rett. Nansen er langt nærmere.

Nestekjærlighetsbudet er dypt forankret i den hebraiske bibelen og lovsamlingen vi finner der. Denne lovsamlingen er først og fremst en lovsamling for ordning av samfunnslivet: «Du'et» i lovene er ikke først og fremst rettet mot individene, men mot fellesskapet av individer. Budet er ikke først og fremst knyttet til sinnelaget, men til konkrete handlinger for nesten med målbare resultater. Budets fremste eksempelfortelling om den barmhjertig samaritan viser at budet ikke er begrenset til egen familie, etnisitet eller religion. Moseloven formulerer det slik: Du skal elske den fremmede som deg selv.

Nestekjærligheten i de abrahamittiske religionene er forankret i Gudskjærligheten, fordi alle mennesker er skapt i Guds bilde og bærer Guds bilde i seg. I møte med «den andre» erfarer vi Gud, slik de franske post-moderne filosofene har påvist i vår egen tid. I kirkens tradisjon har dette blitt ytterligere radikalisert ved anvendelsen av Jesu liknelse om den store dommen der Jesus identifiserer seg med den syke, fremmede, tørste, sultne og fengslede. Å elske Jesus er å utøve nestekjærlighet i møte med nesten, og særlig de sårbare og lidende. Dorothy Day (1897-1980), tidligere leder av den romersk-katolske bevegelsen Catholic Workers og i ferd med

å bli helgenkåret, ser det skarpere enn mange andre: «De som ikke ser Kristi ansikt i den fattige, det er de som er ateister»².

Å elske sin neste er å elske Gud. Å elske Gud er å elske sin neste.

Det er enkelt å påvise at kirken slett ikke alltid har etterlevd nestekjærlighetens bud verken i egen praksis eller som samfunnsaktør. Men det er også fullt mulig å se at kirken har bidratt til å bygge det Nansen kaller «et sivilisert samfunn» der normen ikke er alles kamp mot alle, men rettigheter og plikter i fellesskapet med andre mennesker - uavhengig av nasjon, etnisitet og religion.

Nansen fikk som vi vet rett. Nestekjærligheten som samfunnsbygger ble de neste 15 årene mer og mer marginalisert. Ti år etter Nansens tale hadde Vestens rovdyrkapitalisme vist sitt sanne ansikt, sivilisasjonen kollapset totalt i hjertet av Europa da den nasjonalistiske, krigshissende og etnisk baserte bevegelsen seiret i Tyskland og Stalins nasjonalistiske og klassebaserte ideologi dominerte Sovjetunionen.

Ingen av disse tre ideologiene har nestekjærlighet som en del av vokabularet. Det er ingen tilfældighet at da verdenssamfunnets ledere møttes for å bygge en global samfunnsorden i etterkant av krigsruinene i Europa og Asia, grep en tilbake til nestekjærlighetens grunnleggende aksiom om alle menneskers verdighet. Verdenserklæringen om menneskerettigheter forpliktet statene til å sikre og fremme alle menneskers verdighet formulert som rettigheter på de sentrale livsområdene. Disse områdene var allerede identifisert av profeten Jesaja (Jes 58,7 og Jes 65,17-25), og gjentatt av Jesus.

Ingen kan for alvor mene at menneskerettighetserklæringen ikke reflekterer realpolitisk nødvendighet. Knappt noen generasjon politiske ledere har stått i en tilsvarende erfaring av samfunnskollaps. De nye og langt mer robuste og realpolitiske samarbeidsorganene som ble etablert innenfor sosial utvikling, handel og finansiering, må sees som konkretiseringer av menneskerettighetserklæringen og dermed nestekjærlighetens prinsipp.

I vårt eget land ble store deler av menneskerettighetene omsider integrert i Grunnloven i 2014. Den senere tids debatt kan imidlertid tyde på at Norges lovgivende forsamling og utøvende myndighet enda ikke har innsett at dette begrenser deres handlingsrom også i konkrete og aktuelle politikkfelt. Det er et håpsteget at vi nå får flere konkrete saker både innenfor klimapolitikk, atomvåpen og flyktningpolitikk som prøver forholdet mellom konkrete regler og lover, Grunnloven og den internasjonale menneskerettighetsordenen.

² Se artikler om Dorothy Day i Segl 2019

De siste par årene har vi sett et nestekjærlighetens handlingsfellesskap utvikle seg blant verdens ungdom i møtet med den globale klimakrisen. Den kritiske ordbruken mot makthavere har svært mye tilfelles med Nansens kritikk av sin tids politiske ledere. Denne bevegelsen er et håpsteget, noe som bekreftes av de hersketeknikker ungdommene utsettes for av gamle menn og ubekvemme makthavere.

En annen bevegelse i 2019 som har fått langt mindre oppmerksomhet er den store endringen som har skjedd i Det republikanske folkepartiet (CHP) i Tyrkia.³ Fra å være Atatürks ekskluderende nasjonalistiske og sekulære bevegelse, gikk partiet til valgkampen i Istanbul med en politikk basert på det de kalte «radikal kjærlighet». Det sekulære partiet, ledet av en troende muslim, inkluderte religionen fordi «å respektere religion betyr å respektere mennesker fordi religion betyr kjærlighet», som det heter i pamfletten de delte ut til alle medarbeidere under valgkampen i fjor høst og som uttrykker bevegelsens filosofi. Pamfletten hadde den programmatisk tittelen «The Book of Radical Love»⁴.

Bevegelsen filosofi innebærer at kjærligheten ikke bare omfatter de som elsker en selv, men også «de andre» - og til og med politiske motstandere, helt i tråd med nestekjærlighetens prinsipp. Denne filosofien er dypt forankret i islamsk tradisjon - særlig islamsk mystisme⁵ - og nært beslektet med kristen og jødisk middelalderfromhet.

CHP gjorde et sterkt valg og vant overbevisende. Det var altså mulig å vinne et politisk valg i et polarisert, militarisert og fryktbasert politisk klima med å la nestekjærligheten være politikkenes fundament. Nestekjærlighet ble realpolitikk.

Realpolitikken utfolder seg særlig i sikkerhetspolitikk og økonomisk politikk. Den kristne kirke har konkretisert nestekjærlighetsbudet helt siden 800-tallet ved å legge etiske begrensninger på krigføring. I etterkant av atombombene har kirkene vært samstemte i å avvise dem. Kirkenes Verdensråd og også Den norske kirke var betydelige støtter til 2017-Nobelprisvinneren ICAN. Pave Frans oppfordret under besøket i Nagasaki i november i fjor verdens stater til å kvitte seg med atomvåpen og fordømte bruken av dem. Militær opprustning sluker usannsynlige mengder av statenes økonomiske ressurser, nesten uten debatt, heller ikke i Norge.

For menneskers dagligliv er nok allikevel alminnelig økonomisk politikk vel så viktig. Fjorårets Nobels minnepris i økonomi ble tildelt Esther Duflo, Abhijit Banerjee og Michael Kremer for deres arbeid for en økonomisk politikk for bekjempelse av fattigdom. Banerjee og Duflo utga i fjor boken «Good economics for bad times»⁶ der økonomisk forskning, politikk og teori måles

³ Takk til Sidsel Vold (NRK) og Une Bratberg (VL 13.12) for å ha løftet denne bevegelsens ideologi inn i offentligheten i Norge.

⁴ Tilgjengelig på nettet

⁵ Jfr Omid Safi: Radical love. Teachings from the Islamic tradition. Yale University Press 2018

⁶ Penguin Random House 2019

på om de bringer oss nærmere «the ultimate goal of building a more human world». Deres forskning har særlig vært konsentrert om fattige land. Men ifølge dem selv har deres resultater økende gyldighet også i velstående land der stadig flere opplever utenforskap, økende ulikhet, svekket tillitt til politiske institusjoner og skepsis mot flyktninger og immigranter. De føyer seg inn blant en lang rekke økonomer som er sterkt kritiske til en ensidig markedsliberal økonomisk teori og politisk praksis, som de anser like ideologisk styrt som en ensidig statkollektivistisk økonomisk modell.

Kapittelet om immigrasjon bør leses av alle norske politikere som er med på å utforme en politikk som baserer seg på myten om at alle verdens fattige står i ferd med å flytte nordover, og i særlig grad til Norge. Banerjee og Kremer påviser langs flere argumentasjonslinjer, underbygget med forskning, at dette er en myte uten rot i virkeligheten. Terskelen for å reise fra eget land er svært høy og skjer først når levekår er blitt uutholdelige, og selv da i liten grad. Allikevel er store deler av norsk flyktning- og innvandringspolitikk basert på forestillingen om undertrykte og fattiges brennende ønske om å komme til Norge.

I fjor så vi dette svært tydelig i anklagene mot Arne Viste og Gunnar Stålsett om at de gjør det attraktivt å være ureturnerbar flyktning i Norge. Det er vanskelig å se at slike antagelser, og politikken som ligger bak, bygger på noe i nærheten av en realistisk samfunnsanalyse eller forståelse av hva det betyr å være en «ureturnerbar flyktning». Rettssakene mot Viste og Stålsett og den politiske debatten i kjølvannet av dem, viser med all tydelighet at en politikk basert på nestekjærlighet er langt tryggere forankret i virkeligheten. Da får vi også en bedre realpolitikk enn en fryktbasert lovgiving og politisk praksis.

Professor Terje Tvedt har analysert Den norske kirkes bidrag i å hindre konfrontasjon mellom kristne og muslimer i Norge. Han påviser at Den norske kirkes fagorganer - og jeg vil tilføye: de aller fleste kirkeledere i hele kristen-Norge - har spilt en avgjørende rolle for å oppnå dette⁷. Dette er et utmerket eksempel på at kirkenes forpliktelse på nestekjærlighetens påbud om å elske den fremmede som seg selv, er langt bedre for et samfunn enn konfrontasjon og segregering.

Når det internasjonale samfunnet i 2015 vedtok 17 bærekraftsmål som retningsgivende for samfunnsutviklingen, innebar dette en konkretisering av FNs menneskerettighetserklæring og viktige stolper i nestekjærlighetens realpolitikk. For å sitere statsministeren i nyttårstalen: «Mange tror kanskje at bærekraftsmålene er viktige bare for utviklingsland. Det stemmer ikke. Men de mest prekære målene vil være forskjellige Mange mål er viktige for oss alle. Fordi vi puster inn den samme luften, og fisker i samme hav».

⁷ Terje Tvedt: Det internasjonale gjennombruddet. Dreyer Forlag 2017

Det er et sterkt håpstejn at statsministeren løfter bærekraftmålene så høyt i sin tale til nasjonen. For oss i Borg bispedømme er det konkretiserte håpstejn at flere og flere kommuner utvikler sine kommuneplaner slik at tiltakene og politikken bidrar til å nå bærekraftmålene i våre lokalsamfunn.

Det siste målet understreker at de øvrige 16 målene ikke kan oppnås uten en bred mobilisering av ulike samfunnsaktører innenfor offentlige forvaltning, næringsliv og det sivile samfunn.

Religiøse bevegelser og organisasjoner spiller en dominerende rolle globalt og organiserer i Norge ca. 80% av befolkningen. (Jfr. den amerikanske sosiologen Christian Smiths åpningsutsagn i hans religionssosiologi fra 2017: «Anyone who wants to understand the world today has got to understand religion»⁸).

Det vil ikke være mulig å nå bærekraftmålene verken i Norge eller globalt uten å mobilisere religionene inn i nestekjærlighetens handlingsfellesskap. Samfunnsledere bør aldri overse at religionenes tilstedeværelse i folks liv er langt eldre enn samtidens politiske ideer og teorier og at religionene vil leve og forme generasjonene fremover. I motsetning til ledende politikere og samfunnsforskeres oppfatning i andre halvdel av forrige århundre, er religionen tilstede, også i vårt samfunn, og er kommet for å bli.

All religion har potensiale både for å stimulere ufattelig ondskap og realisere storslått nestekjærlighet. Kampen for nestekjærligheten foregår derfor også innenfor religionene. Vi som er religiøse ledere har en særlig forpliktelse til å stimulere og realisere nestekjærlighetens handlinger og symboler.

Jeg har tidligere i foredraget vist at nestekjærlighet som samfunnsbyggende grunnlag kan forankres både i en humanistisk, en jødisk-kristen og en islamsk virkelighetsforståelse, og at den henter næring fra en lang rekke samfunnsaktører gjennom flere tusen år.

Den norske kirke er i Grunnloven bestemt som evangelisk-luthersk og Norges folkekirke. Bestemmelsen som Norges folkekirke er knyttet til Den norske kirkes tilstedeværelse med bygninger og fagpersoner i alle norske lokalsamfunn, stor oppslutning i medlemmer og deltagelse, historisk kunst og kulturbærer i bred forstand, sentral og aktiv verdiformidler og ansvarlig for seremonier knyttet til livets store begivenheter, i sorg og glede. Den særlige stillingen som foreslås i den nye loven for tros – og livssynsamfunn for Den norske kirke, reflekterer denne sosiologiske og kulturelle realiteten. Denne posisjonen gir Den norske kirke et forpliktende samfunnsoppdrag: Å forvalte og videreutvikle det som er samfunnets viktigste religiøse infrastruktur og å være en betydelig kulturbygger, lokalt og nasjonalt. Helt sentralt i dette oppdraget står kirkens forpliktelse på nestekjærlighet.

⁸ Jfr Joel Halldorf, Gud: Återkomsten, Libris 2018 note 2

I Borg bispedømme, som sammenfaller med det som nå kalles det østlige Viken hos bl.a. NAV, har Den norske kirke drøye 480.000 medlemmer, godt over 400.000 deltagere på søndagsgudstjenester, 130.000 deltagere på konserter og er tilstede for mennesker i hvert eneste lokalsamfunn hele uken igjennom. Nesten 90% av alle begravelser gjøres av Den norske kirke i Borg og innebærer at mennesker i sorg får ledsagelse og oppfølging.

Borg bispedømmes jubileumsbok «Kirken i landskapet»⁹ dokumenterer i bilder og tekst hvordan kirkebyggene er helt sentrale identitetsmarkører i lokalsamfunnene i det østlige Viken. Kirkebyggene bidrar sterkt til å gi mennesker forankring i en tid med stor innflytting og store forandringer i levesett. På de mange tusen møteplassene finner mennesker felleskap, bekreftelse av sitt menneskeverd, utfordring til frivillig engasjement og mot til å leve en inkluderende nestekjærlighet i hverdagen.

Nestekjærlighet er realpolitikk. Men nestekjærlighet er også mer enn realpolitikk. Den gir mennesker livskraft, livsmot og fremtidshåp. Nestekjærligheten «krenker ikke, søker ikke sitt eget, den gleder seg ikke over urett, men har sin glede i sannheten».

Eller for å si det med Nansen sine ord: «Uten nestekjærlighet er et hvert virkelig samfunnsliv utenkelig».

⁹ Lars Ove Klavestad: Kirken i landskapet, Gyldenstjerne Forlag, 2019